svarende i den krøllede Fritz' brogede tilværelse synes at støtte min formodning om, at Poul Møller har lånt lidt hos Hoffmann.

Efter en mislykket dag sætter Anselmus sig under en hyldebusk ved Elben og tænder sin pibe. Her modtager han en åbenbaring fra en anden verden, den eventyrverden, der hos Hoffmann altid ligger bag ved eller er blandet ind i den verden, det nøgterne øje ser. Åbenbaringen skal ikke beskrives nærmere, men pludselig stirrer han ind i et par herlige, dunkelblå øjne, der ser på ham med usigelig længsel, »så at en ukendt følelse af den højeste salighed og den dybeste smerte er ved at sprænge hans bryst«. Med andre ord, Anselmus bliver forelsket i et mystisk væsen, der holder til i hyldetræet. Hun forsvinder med solens sidste stråle, mens Anselmus klamrer sig til træet og bønfalder hende om atter at vise sig for ham. Herunder overraskes han af en familie, der har været på skovtur. Familiefaderen, der tror, at Anselmus er en teologisk kandidat, der har drukket sig fuld i anledning af Kristi himmelfartsdagen, giver ham en faderlig formaning.

Således bryder hverdagens platte prosa forstyrrende ind i poesien.

En lignende oplevelse har den krøllede Frits. Han har med sit letfængelige hjerte forelsket sig i frøken Sophie fra Ravnshøj. Efter deres første, korte møde lægger han sig i græsset og gentager sin samtale med hende, og for ret at indprente sig den søger han at efterligne Sophies stemme. Heri bliver han afbrudt af den djærve forpagter, der spørger ham, om han har mavekneb, siden han ligger og piber som en mus i barselsnød. Situationsligheden er umiskendelig.

Flere lighedspunkter mellem En dansk Students Eventyr og Der goldene Topf er der vistnok ikke, og det kan vel være tvivlsomt, om Poul Møller ville anerkende nogen gæld til Hoffmann på ovennævnte grundlag, men den opmærksomme læser af de to værker, der her har været omtalt, vil næppe helt frikende ham, uden forøvrigt at sætte ham mindre højt af den grund.

Louis Pedersen.

ANMELDELSER

Studies in Folklore, ed. by W. Edson Richmond in honor of Distinguished Service Professor Stith Thompson. Indiana University Press, Bloomington 1957. XVI + 272 s., ill. 5,00 dollars.

Den nylig afgåede Indiana-professor Stith Thompsons navn vil leve meget længe, knyttet som det er ikke blot til hans eget mægtige Motif-Index of Folk Literature, hvis 2. udgave fornylig er ført smukt igennem af et dansk forlag, men også til hans reviderede udgave af Antti Aarnes Types of the Folktale, der jo gerne citeres med forff.s navne plus nummer. Intet er da naturligere, end at hans efterfølger i Bloomington har stået for et festskrift med alsidige bidrag fra mange lande til folkemindeforskningens forskellige grene, deres historie, teori og praxis. De nordiske landes smukke forskningstraditioner indenfor folkloren gør, at Skandinavien er en af de dele af verden, til hvilke Stith Thompson har haft særlig mange relationer, og vi

vil her nævne festskrift-bidrag med nordisk emne: danskeren L. Bødker skriver om Den tapre skrædder i dansk tradition, nordmanden Reidar Th. Christiansen om Søstrene og trolden og nordmanden Nils Lid om oldnordisk hedenskab. Men dertil kommer, at festskriftets udgiver har fortsat sin lærers nordiske interesser og foruden med en biografisk skitse af Stith Thompson har bidraget med en lille studie over norske utrykte opskrifter af den danske vise Frederik II i Ditmarsken (DgF 175), som ene af alle de yngre historiske viser har kunnet glæde sig ved vid udbredelse i almuen. Artiklen kommer just i rette tid til at være nyttig for behandlingen af visen i DgF X. – Det kan tilføjes, at W. Edson Richmond samtidig fik trykt en studie over utrykte varianter af den norske vise Klagande møy (Utsyn 170, jf. DgF 437 og 513) i Scandinavian Studies november 1957. – Festskriftet til Stith Thompson vil give sin læser gode glimt af, hvad der foregår i tidens folkemindeforskning i forskellige lande.

Erik Dal.

Fabula. Zeitschrift für Erzählforschung, Journal of folktale studies, Revue des études sur le conte populaire. Herausgegeben von Kurt Ranke. 1. Band, Heft 1/2. Berlin 1957. Walter de Gruyter & Co. Pr. årgang: 3 hæfter à 96 sider for 36 DM. – Desuden planlægges to rækker Beihefte, A: Texte, B: Untersuchungen.

Her har vi den igen, den gamle vagtparade – siger vi respektløst, når vi lægger Stith Thompsons festskrift fra os og beskæftiger os med den lovende begyndelse til et internationalt tidsskrift for den i sandhed internationale disciplin eventyr- og sagnforskning. Mange af bidragyderne er de samme, men det taler jo kun til gunst for de to hinanden uvedkommende publikationer, at de ledende mænd i denne forsknings Internationale i så stor udstrækning har haft tilknytning til professor Thompson.

Det er et meget gedigent dobbelthæfte med solide førstehåndsarbejder både fra indsamler- og monografi-fronten foruden en række anmeldelser. Mest interesse udenfor fagkredse vil der måske knytte sig til sandsynliggørelsen af, at pudlen i Goethes Faust ikke er lånt fra folkebøgerne, men fra et mundtligt milieu af levende folkeminder (Barbara Allen Woods), og til et nyt forsøg på at vise den historiske bund i sagnet om rottefængeren fra Hameln, der skulle stå i forbindelse med den tyske kolonisation i østen (Hans Dobbertin). Man vil dog også med fornøjelse kunne læse bl. a. skildringen af en sagnfortæller fra Hebriderne (Maartje Draak), af de tre aber, der holder hænderne for øjne, øren og mund, og som synes at komme fra Japan (Archer Taylor), såvelsom båndoptagelsen af en forskers samtale med en folkeminderig græsk-amerikansk familie (Richard M. Dorson).

Om tidsskriftets almindelige idé kan man gøre sig sine betragtninger, mest positive. De fleste tidsskrifter dækker et forholdsvis stort sagområde, og tidsskrifter med folkemindeinteresser omfatter gerne de fleste af disse, eller må endda dele plads med andre videnskaber som i vort eget beskedne tidsskrift; til gengæld er der oftest tale om en national begrænsning. Her har man søgt at skabe et organ på højeste plan for en bestemt disciplin, jf.

at østrigerne har skabt deres lokale Volkslied-årbog, og selvom det ikke befordrer strejftog ind på andre felter, er det vistnok den rette vej. Sandheden er jo den, at en blot nogenlunde travl læser ikke overkommer mere end de for ham vigtigste dele af, hvad der står i de enkelte periodica, han selv ejer; til gengæld går han glip af vigtige bidrag til andre tidsskrifter. Tog man en halv snes af de nordiske tidsskrifter, hvis titler kan læses på vort omslag, smeltede dem sammen og skilte dem ad igen på en ny måde, ville vi have en komplet suite tidsskrifter for arkæologi, oldnordiske studier, sagn og eventyr, viser og folkemusik, litteratur, folkekultur m. m., der hver især ville være sikre på en betydelig højere læsemæssig udnyttelse og sikkert ikke mindre abonnenttal, end tilfældet nu er. Naturligvis kan man ikke drage grænserne skarpt; men man får antagelig et bedre tidsskrift ved mottoet »koncentration« end ved mottoet »afvexling«, og hvad man taber af læsere i sit eget land, ville man indenfor et område som Norden kunne vinde i nabolandene.

Tidsskrifter er jo i det hele taget noget mærkeligt noget; anerkendt uundværlige, og dog forbavsende lidt spredt og læst. Nye statistikker over nogle engelsk-amerikanske humanistiske tidsskrifter med verdensnavn viser oplagstal på under 2000, ja under 1000 for de fleste. Det er ikke helt forkert, hvad der er bemærket fra kyndig side, at man kan skrive en absolut væsentlig artikel i verdens vigtigste tidsskrift indenfor feltet uden at turde regne med, at de nærmeste specialister i tidsskriftets publikationsland kender artiklen. Mange spørgsmål vedrørende videnskabens organisation og økonomi knytter sig hertil, og jeg beder undskylde, at jeg har taget plads op med betragtninger som disse, der længe har ligget mig på sinde.

Til Fabula siger vi tillykke og velkommen og ser frem til mange hæfter og extrahæfter. Ifl. meddelelse fra prof. Ranke 16.4.1958 er der af disse udkommet et bind i B-rækken: Warren E. Roberts: The tale of the kind and the unkind girls (ATh 480). A-rækken (Texte) vil i 1958 lægge for med eventyrsamlinger fra Jeypore, Estland og Weichselområdet. *Erik Dal.*

Schleswig-holsteinische Volksmärchen aus den Sammlungen der Kieler Universitätsbibliothek, der Schleswig-holsteinischen Landesbibliothek und des Germanistischen Seminars der Universität Kiel, hrsg. und mit Anmerkungen versehen von Kurt Ranke. I: ATh 300–402, II: ATh 403–665. (Veröffentlichungen der Schleswig-holsteinischen Universitätsgesellschaft, Neue Folge Nr. 14, 22). Ferdinand Hirt in Kiel 1955–58. 360 + 404 s. 25,70 + 32,50 DM indb.

Prof. Rankes udgave af de slesvig-holstenske eventyr er et strålende værk, som bør læses af enhver, der er interesseret i den rene folketradition. Bortset fra enkelte oversættelser fra dansk til plattysk er eventyrene publicerede i den form, de er fortalte, uden ærbødig skelen til børnepsykologernes og æstetikernes dogmatiske krav om, hvordan folkeeventyr bør se ud. I flere tilfælde må man selvfølgelig regne med, at utrænede optegnere har bearbejdet stoffet ved renskrivning af de handlingsreferater, der er ned-

skrevet, mens eventyrene er blevet fortalte; men disse ændringer synes at være så små og intetsigende, at man helt undgår den forstemmende følelse af litterær forkvakling, der så ofte griber en ved gennemlæsningen af både de danske udgaver og de utrykte tekster, der blev optegnet her i landet under den folkloristiske guldalder i 1850erne.

Teksterne er forsynede med de nødvendige oplysninger om de enkelte fortællere, der i mange tilfælde har fortalt samme eventyr flere gange; og da disse varianter i regelen er placeret ved siden af hinanden, er det muligt at se de ændringer, fortælleren kan foretage med sit stof, uden at gå udover typens rammer. Et interessant eksempel på denne proces er f. eks. de tre varianter af Amor og Psyche (AT 425), der er optegnet efter samme fortællerske i Kraksdorf (II, 29 ff.). Den første variant, der er fortalt 2.10.1908, er så kort, at den kun kan betragtes som et forkrøblet handlingsreferat. Den anden, der er optegnet få dage senere (8.10.), er ca. dobbelt så lang, hvilket vel betyder, at fortællersken i mellemtiden har forsøgt at komme i tanke om flere enkeltheder – altså et bevidst hukommelsesarbejde, som er startet ved optegnerens første besøg. Den tredje variant, der er optegnet i 1926, er et smukt, velafrundet eventyr, delvis fortalt i dialogform. Prof. Ranke har sikkert ret i, at der her er tale om en regenerationsproces. Den modsatte udvikling kan man spore hos fru Bendt i Niedendorf (Fehmarn), der har fortalt det samme eventyr to gange, først i 1908 og derefter igen i 1927 (II, 37 ff.). Hos hende er den yngste form den korteste, idet der er foretaget en stramning af handlingen og en ændring af flere motiver. Her kan spores et bevidst arbejde med stoffet, idet fru Bendt, der stammer fra Sverige, første gang har forsøgt at gengive moderens svenske form, medens hun i 1927 har tilpasset stoffet efter den lokale tradition i Østholsten, hvor hun har været tjenestepige. Den samme fortællerske har også fortalt tre varianter af Dragedræberen (AT 300; I, 39 ff.). Den ældste form (opt. 21.7.1909) er den længste og synes at være en plattysk gengivelse af moderens fortælling, eftersom den er fyldt med svenske ord og sætninger, f. eks. i slutningen (efter dragekampen): »Nu sech de Köni, se schull Hochtit mit em geb'n. O, Vadder, secht se, ik bün noch so jung, eet aar lat mi vente, denn will ik em naher gêrn nehm 'n. Ja, secht de Vadder, ên Jahr noch töb'n, se is to jung. As de Jahr üm, nu will ryste til Bryllop. O, Vadder, ik heff so 'n Drom hüt Nach hett, lat mi noch vente eet aar. Denn will jeg give Bryllop« (I, 45 f.). Disse svecismer er forsvundet i de to andre varianter, der begge er optegnet i 1927.

En tredje fortæller, der også arbejder med stoffet, er daglejer Lorenz Jensen (Flensborg), der i 1902 og 1903 fortalte to varianter af De tre bortstjålne prinsesser (AT 301), af hvilke den første er næsten dobbelt så lang som den sidste (I, 66 ff.). Da begge varianter er fortalt til samme optegner, tør man vel gå ud fra, at historierne er gengivet korrekt, eftersom man her har fået elimineret den velkendte fare for traditions-forskydning, der altid foreligger, når en fortæller bliver stillet overfor forskellige optegnere, hvis varierende attitude altid fremmer eller hemmer den personlige kontakt, der betyder så meget for fortælleren og hans lyst til at fabu-

lere. Lorenz Jensen har fortalt sine eventyr på angelsk dialekt, men han synes at være bilingval ligesom fru Bendt, eftersom han selv fortæller, at han har lært historierne af danske kammerater, mens han var soldat i København (I, 59).

De nævnte eksempler, der er taget i flæng fra det store materiale, viser, at prof. Ranke her har fremlagt et materiale af største betydning for den standende strid om eventyrvidenskabens mål og midler. Når man er så heldig at have flere varianter af samme historie optegnet med mellemrum efter samme fortæller, viser det sig næsten altid, at han eller hun i mellemtiden har arbejdet med stoffet på den ene eller den anden måde, dvs. at traditionen i sig selv er dynamisk, og at en enkelt variant, der er optegnet på et eller andet tidspunkt i fortællerens liv, ikke med sikkerhed kan betragtes som hans »normalform«. Hvis dette er rigtigt, må man tvivle på den monografiske metode, hvis tilhængere postulerer, at traditionen er statisk – bortset fra forglemmelser og tilfældig nydigtning – og at denne stabilitet motiverer den ihærdige søgen efter urformer, normalformer, og hvad det nu altsammen kaldes.

Et andet metodisk problem, som også belyses af de slesvig-holstenske eventyr, er spørgsmålet om traditionens vandringsveje. På dette punkt hævder monografisterne, at man ved en analyse af varianternes form og indhold kan kortlægge et eventyrs rejserute fra sted til sted. Hvis man forlader denne skrivebordsmetode og holder sig til de foreliggende data om de enkelte fortællere, viser det sig, at eventyrenes vandringsveje ikke følger et fast skema, men er afhængige af traditionsbærernes individuelle omflytninger. De fleste slesvig-holstenske fortællere er – selvfølgelig – født i landsdelen; men mange er flyttet bort fra fødesognet og har til deres nye hjemstavn bragt nye fortællinger, der enten er lært i barndoms- eller ungdomstiden, eller opsnappet undervejs til den nye bostavn. En lignende traditionsbevægelse indenfor et mindre område kendes f. eks. i Midt- og Nordjylland, hvor man også har gode oplysninger om de enkelte fortællere.

Foruden disse »indfødte« traditionsbærere findes også en del, der er kommet udefra og medfører fremmed tradition. Således har f. eks. optegneren W. Wisser i november 1909 på Fehmarn fundet fire immigrerede fortællere, der stammer fra henholdsvis Østprøjsen, Rügen, Pommern og Sverige (fru Bendt). Hos Ranke findes endnu flere østprøjsiske fortællere, af hvilke i hvert fald Karl Kowalewski har medbragt historier fra sin hjemstavn (I, 188). Niels Lindholm i Grossenbrode stammer fra Sverige og har i 1908 fortalt sagnet om Jætten Finn i den svenske form, lokaliseret til Lunds domkirke (II, 98). Lorenz Jensen i Flensburg har som tidligere nævnt bragt historier fra København til Mellemslesvig. Banearbejder H. M. Hansen i Owschlag er født 1879 i Bollerslev og kan have bragt tradition med sig fra fødesognet. Jørgen Christiansen i Nybøl (I, 278; II, 386) stammer fra en indvandret nordjysk familie og har fortalt mindst 7 eventyr på sønderjysk dialekt (Nordelbingen 15 (1939) 202 ff.). Broderen Johan Christensen, der før genforeningen flyttede fra hjemstavnen i Tønder Sønderamt til Hjerpsted, har i løbet af 1955–58 fortalt og nedskrevet

mindst 30 eventyr og historier, af hvilke de fleste stammer fra barndomstiden – her er altså tale om en traditionsvandring nordpå.

Prof. Ranke gør med rette opmærksom på, at disse traditionsvandringer er eksempler på en kulturdynamik, der sprænger statsgrænserne (I, 6). Af speciel interesse er her forholdene i Nord- og Mellemslesvig, hvor der er optegnet så meget stof, at det sikkert vil være muligt at undersøge de flydende traditionsgrænser, der bevæger sig både nord og syd for den nuværende statsgrænse. Men en sådan undersøgelse kan ikke gennemføres uden et dansk-tysk samarbejde. Indtil 1864 har man fra dansk side optegnet eventyr langt ned i Mellemslesvig. Derefter har tyske videnskabsmænd indtil 1920 samlet stof på Als og i Nordslesvig, og siden 1920 har man i begge lande været på jagt efter eventyr både nord og syd for statsgrænsen. Resultatet er, at man hverken i Dansk Folkemindesamling eller i Kiel har overblik over det samlede materiale i dette kulturelle grænseområde. Mon man ikke ved fælles hjælp skulle forsøge at trænge tilbunds i dette interessante stof?

L. Bødker.

L. Bødker, Svale Solheim, Carl-Herman Tillhagen: Skæmtsomme eventyr fra Danmark, Norge og Sverige. Hans Reitzels forlag, Kbh. 1957. 132 s. 12,00 kr.

Laurits Bødker: Indian animal tales. A preliminary survey. (FF Communications 170). Helsinki 1957. 144 s., 700 mk.

Tre fremstående nordiske folklorister har udgivet 37 skæmtsomme, dvs. sjofle folkeeventyr. De 8 norske og 5 svenske stykker er oversat og danske dialekter lempet, men iøvrigt er bogen en kildeudgave og har følgelig videnskabelig interesse, da de pågældende eventyr ellers af anstændighedsgrunde mangler i de fleste udgaver. Den, der ikke som fagspecialist har brug for det mest mulige eventyrstof, kan ikke have glæde af, at udvalget har den specielle karakter, det har. Udgiverne har det ønske at vise, hvordan folkeeventyret *er*, uændret af altfor velmenende optegnere og litterære bearbejdere; dette kunne på den samme plads have været vist ved et alsidigt udvalg af eventyrtyper, deriblandt gerne nogle »skæmtsomme« i naturligt blandingsforhold; som bogen er, viser den højst, hvordan folkeeventyret *også er*. Og de fleste læsere vil vist finde, at kun få af historierne er fortalt så overbevisende godt, at man accepterer dem trods deres ubehagelige indhold.

Den danske medudgiver, der nylig er udnævnt til arkivar og leder af Nordisk institut for eventyrforskning, har skrevet et forord, hvis tanker kunne ses i journalistisk skærpet form i et interview i Information 7.9.1957. En ikke uforståelig irritation over visse sider af H. C. Andersen-fejringen i 1955 har inspireret ham til betragtninger over folkeeventyret contra H. C. Andersens eventyr. Efter læsningen heraf skrev jeg kladde til en lang polemisk anmeldelse. Men jeg er kommet på bedre tanker. Bogen og forordet er nemlig overhovedet ikke nævneværdig tidsskriftplads værd; om Bødkers betragtninger vil man kunne sige, at de røber en diskvalificerende

mangel på æstetisk dømmekraft, men selv det er for hårde ord om et forord, der aldrig hverken aktuelt eller historisk vil blive betragtet som andet end en kuriositet, veloplagt skrevet, men uden forbindelse med de faktiske problemstillinger; forsøget på kunstigt at skabe en kløft mellem Andersenianere, som aldrig har tænkt på at tilkende A.s litterære produktion folkloristiske kvaliteter, og folkemindedyrkere, er således hverken farligt eller vellykket.

Ved at se Bødkers advokatur kan både folkeeventyrene og A. enigt udbryde: Gud bevare os for vore venner – vore fjender skal vi nok selv klare – og når A. har læst Kjeld Galsters nedenfor omtalte bog, siger han såmænd det samme en gang til.

Hvad folkeeventyroptegnelserne angår, så er det jo kendt nok, at en del af dem er »rettet til« af optegnerne. Alligevel begriber man ikke, at en folklorist har råd til at håne de »præstedøtre, baronesser, løjtnanter, studenter og andre folk af rang«, der samlede ind på Sv. Grundtvigs tid (se forord s. 13). Men een af disse optegnere, adjunkt Niels Levinsen, kunne selv efter Bødkers mening få folk til at fortælle, og vi glæder os til inden længe at se Bødkers udgave af hans optegnelser.

Da motivforskning hører hjemme indenfor folkloren, vil vi sige lige ud, at forlaget umuligt kan have planlagt den foreliggende bog for at tjene dens eneste legitime formål, det faglige. Og Bødker og hans to kolleger har hverken gavnet deres eget eller deres studiums renommé ved denne plet på deres produktion.

Og det er en skam. For i det daglige er L. Bødker jo videnskabsmand. Og forskerens stille og tålmodige slid med en opgave, der tilmed er af meget bunden art, ser man i den anden ovennævnte publikation, som er en katalog over vigtige grupper af indiske dyreeventyr, så fuldstændig som man vel kan skabe den uden adgang til kilder på indiske sprog. 1284 typer er refereret i korteste stil, henvisninger tilføjet i en typografisk yderst hensigtsmæssig form, eventyrene er systematisk ordnet, og registre over de deri repræsenterede motiver og eventyrtyper i h. t. Stith Thompsons andetsteds nævnte to værker meddelt. Bogen er, som det vil forstås, ikke beregnet til sammenhængende læsning, men dens forord giver nogle interessante oplysninger, især den, at generationers strid om eventyrudvexling mellem Europa og Indien i fjerne tider hviler på et spinklere grundlag end antaget. Det ses af det forbavsende ringe stoffællesskab mellem de europæiske dyreeventyr og den foreliggende registrant, der som alle andre kataloger, registranter og bibliografier hører til den nyttigste og set fra forfatterens side uegennyttigste gruppe af lærde skrifter.

Erik Dal.

Deutsche Volkslieder mit ihren Melodien. Hrsg. vom Deutschen Volksliedarchiv. 4. Bd.: Balladen, 4. Teil 1. Hälfte. (No. 72–78, S. 1–188.) Walter de Gruyter & Co., Berlin 1957. DM 38,00.

Med glæde og beundring modtager man en ny levering af denne enestående udgave, hvis historie blev genopfrisket i anledning af det første

efterkrigshæftes fremkomst (DSt 1955, 131). Samtidig har man fremstillet et fotografisk nytryk af bd. 3,1 (DM 28), ligesom bd. 3,2 kan fås (DM 32,80). Af de fire første halvbind er derimod kun det allerførste på lager.

Af hæftets 7 ballader om familietragedier har John Meier behandlet nr. 74 og delvis 73, Erich Seemann, der i vinter blev 70, de øvrige; den musikalske del af udgivelsen er for alles vedkommende besørget af Walter Wiora. Om den tid, der er gået, mindes man ikke blot ved at se John Meiers navn, men også ved gentagne henvisninger til H. Grüner-Nielsens hjælpsomhed. Omvendt ser man frem til den dag, hvor DVl skal komme DgF til gode. I dette halvbind har 3 numre direkte og 1 indirekte forbindelse med danske viser, og en anmeldelse her i landet må naturligt bestå i at pege på disse forbindelser.

72 Die wiedergefundene Schwester. Et søskendepar er skilt som små, og der opstår komplikationer ved deres møde som voxne; ejendommeligt nok noterer en fodnote et moderne sidestykke fra Danmark, hvor et påtænkt ægteskab måtte forbydes, da halvsøskendeforholdet opdagedes. Til denne ballade, der har to hovedtyper, findes ikke mindre end 66 nordiske sidestykker, og allerede Olrik fremsatte den anskuelse, som her underbygges, at visen er tysk, og at den i Danmark er blevet omstemt efter adelsvisens krav, skønt den i tysk hører et jævnt milieu til. Se DgF 378–80.

73 Das Schwabentöchterlein. DgF 382 Kejserens datter slutter sig i begyndelsen til denne, men i slutningen til foregående. En sen og løs vise i dansk, men dog ikke senere, end at den samme ændring i socialt præg kan iagttages som i foregående. I melodioversigten inddrages Jyske folkeminder I,372 og XI,59, og deres særpræg overfor de iøvrigt lignende tyske former udredes s. 49.

74 Schön Adelheid. Hertil svarer den meget udbredte DgF 258 Skøn Anna (De røvere ville at stjæle gå). Visen er tyndt repræsenteret i Tyskland og Holland, lidt bedre i England, men med over 100 opskrifter i Norden; en særstudie over den skrev John Meier i Schweizerisches Archiv für Volkskunde XLIII 1946. Visen har gamle aner; en af Marie de Frances berømte lais har samme emne, men er ikke forbilledet; snarere er både denne kunstdigtning og visen afledt af en bretonsk vise. Det siger Grundtvig, Child og Meier, og hvad kan man forlange mere! Den nordiske vise er utypisk ved at mangle omkvæd ligesom den tyske, modsat de to foregående, hvor et omkvæd er tilføjet på dansk, vel fordi overføringen er sket tidligere. – Wiora påpeger, at de svenske melodier viser ændringen fra d-dorisk tonalitet til g-mol; begge dele findes nemlig og har interesse for sammenligningen med de tyske melodier, der alle har det yngre g-mol-præg.

75 Die dienende Schwester er en sangleg-ballade, hvis udbredelse i og udenfor Tyskland er så stor, at den kræver 55 siders plads. Blandt kildestederne finder man endog Russlanddeutsches Liederbuch, Buenos Ayres 1937; men i Norden synes visen at mangle.

De tre sidste viser imponerer særligt, fordi den tyske overlevering af dem er begrænset til et par former, medens det har været nødvendigt at inddrage et meget stort antal ikke-tyske sidestykker. Der er altså tale om

visetyper, der lige akkurat er sprunget over sproggrænsen i Polen, Flandern eller Gottschee, men som ikke har slået an i de nye omgivelser.

76 Die misshandelte Schwiegertochter hører hjemme i hele det vestromanske område samt i det græske indtil Cypern; enkelte former har vundet indpas på rumænsk, jugoslavisk, keltisk område – og så er der altså to opskrifter i flamsk sprogform, for hvis skyld de 205 andre har måttet overskues.

77 Die ermordete Schwiegertochter har omtrent samme forhold; her er det en solid masse af c. 100 litauiske og slaviske former, der står overfor een tysk – fra Siebenbürgen. Den er ikke upåvirket af 76, der netop i denne del af verden, nemlig i Kroatien, har sit eneste geografiske fællesområde med 77.

78 Schwester Giftmischerin er det mest storstilede stykke sammenlignende forskning, der udfoldes i dette bind, og et smukt sidestykke til de allermest spændende og besnærende komparative studier i litteraturen iøvrigt. Pommern, Vestpreussen og Gottschee leverer de tre tyske exempler på typen, en ganske kort, rystende historie. Med vanlig suverænitet gennemgås over 250 andre former, næsten alle slaviske og henhørende i grupper, som i dette tilfælde nogenlunde svarer til sproggrænserne. Men når det gælder om at skønne over balladens oprindelige hjemsted, forslår det samlede slaviske område ikke. Med et spring søges et nyt udgangspunkt i den italienske Donna Lombarda, hvormed Vesteuropas forhold er inddraget. Donna Lombarda går tilbage til den skrækkelige beretning fra Paulus Diaconus' Lombarderkrønike, om Rosamunde, der forgav sin mand Alboin, et tema, der vandrede helt til Norden (fx. DgF 345 Utro fæstemø vil forgive sin fæstemand) og England (Child 80). Til studiet af denne har Olrik naturligvis bidraget, og nogle af hans anskuelser gentages her som bindende, andre med modifikation. Nu påviser Erich Seemann, at de polske varianter er nærmest Donna Lombarda, og antager, at denne vise er vandret fra Italien til Frankrig og derfra til Polen, måske ved en polsk enkeltpersons direkte formidling, men måske snarere via Tyskland, hvis tabte former kan have været gennemgangsled for visen også på dens vej til Norden. I Polen omformes visen på prægnant måde, udspredes indtil Rumænien og Volga – og emnet slår tilbage over det tyske sprogs grænser på få og spredte steder, men uden at give det gamle germanske sagn nyt liv.

Man tænker med Jeppe: »Når jeg føler på min ryg, ... når jeg hører mig tale, når jeg føler på min hule tand, synes mig, det er jeg. Når jeg derimod ser ... på al den herlighed, som er mig for øjnene, og jeg hører den liflige musiqve, så drolen splide mig ad, om jeg kan få i mit hoved, at det er jeg.« Den velmenende læser vil forstå associationen. Ingen anden folkeviseudgave giver det, DVI giver, selvom Child og DgF var godt på vej. Og det arbejde, der resterer af DgF, skal ikke lægges i det plan og vil – herfor garanteres desværre – heller ikke blive det. Alligevel gribes den implicerede af stærke og blandede følelser ved at se, hvor strålende en behandling en national viseskat og dens fremmede paralleller kan gøres til genstand for, når alle betingelser er til stede.

Men blandt disse følelser er unægtelig glæden ved at se, hvor langt Grundtvig og Olrik med datidens langt mere begrænsede materiale og kommunikation og med et langt mindre ydre apparat kunne nå i udforskningen af nogle af disse digtninge, der i deres almenmenneskelige behandling af de bitreste konflikter har overskredet grænserne mellem århundrederne og mellem sprogene.

Erik Dal.

H. P. Hansen: Syner og Varsler. Parapsykologiske fænomener. Rosenkilde og Bagger, København 1957. 260 s., 18,75 kr. 2. opl. er udkommet.

I denne bog, der er udkommet med støtte fra Carlsbergfondet, Den grevelige Hielmstierne-Rosencroneske stiftelse og Undervisningsministeriet, har H. P. Hansen samlet 809 beretninger, fra få linjer til et par sider lange, om syner og varsler, d. v. s. sådanne fænomener, der af opleveren, den »synske«, opfattes som forvarsler om senere indtræffende eller som genspejlinger af tidligere forefaldne begivenheder.

I en omhyggelig, populær indledning, der glider jævnt over i forelæggelsen af det egentlige stof, gør udgiveren rede for sit personlige syn på sagen, belyser det med en række efter hans mening utvivlsomme exempler og slutter med en indirekte bevisførelse for, at sådanne varsler er uomtvistelige og reelle, hvordan man så ellers vil forklare dem. Hans egen vurdering af stoffet kan måles med det over forordet anførte motto: There are more things in heaven and earth, Horatio, than are dreamt of in your philosophy. – Stoffet selv er såre varieret, ikke alt står mål med mottoet, det indeholder bl. a. også følgende beretning (nr. 740): I en gård i Udbjerg havde de ifølge en optegnelse i DFS. en tønde, hvori de smed opvaskevand. En dag blev pigen så forskrækket ved at se, at der brændte 12 lys over tønden, at hun løb ind og fortalte sin madmoder, hvad hun havde set; men ingen vilde tro hende. Da konen så en dag kom ud og vilde slå vand i tønden, lå en høne med sine elleve kyllinger og var druknet i tønden.

Hverken dette eller andre exempler, ej heller fænomenet som helhed, skal diskuteres her. Adskilligt lader sig forklare efter elementære psykologiske regler, andet må man lade stå og tro det, om man kan og vil. Adskillige af os er jo »synske« f. ex. i den forstand, at vi har forvarsler, trin i havegangen og banken på døren nogen tid før en ventet person virkelig ankommer o. l. Kun få interesserer sig for disse gemene forudanelser, andre er mere opmærksomme på dem og mener, at de er de simpleste led i et såre indviklet spind af vidtspændende overnaturlige eller i hvert fald hidtil uforklarede fænomener. H. P. Hansens samling indeholder talrige exempler på alle arter, fra de jævneste til de mere komplicerede.

For den, der har denne interesse, vil H. P. Hansens bog være af stor værdi som velhjemlet kildesamling. Stof af denne art har hidtil mest optrådt i dag- og ugeblades petitrubrikker, her foreligger en omhyggelig udgave af stedfæstede exempler, mange af dem henførte til navngiven person.

Sin største og blivende værdi vil bogen utvivlsomt have for den almindelige kulturhistoriker. Han bliver her eftertrykkelig gjort opmærksom på en side af dansk folkeligt åndsliv, som ikke hidtil har stået synderlig klar. Det viser sig, at mange flere end man skulde tro, er tilbøjelige til at henvise til mystiske kræfter, så snart noget ikke lader sig forklare efter den lille tabel. Det havde været fortræffeligt, hvis bogens sted- og sagregistre havde kunnet suppleres med register over folkegrupper og over sogne eller herreder, så man tydeligt kunde se, hvor og i hvilke lag sådanne forestillinger vurderes som betydningsfulde. Nu viser en grov gennemgang af de exempler, hvor milieuet er direkte angivet eller sikkert antydet, at så at sige hele det danske samfund er impliceret, men tillige, at landbo indrømmer det villigere end bybo, bønder hellere end præster (men der foreligger beretninger fra adskillige skolelærere), håndværkere hellere end handlende o. s. v. Også dette er værd at mærke sig.

Men naturligvis vil statistik ikke være anvendelig i det foreliggende emne, usikkert og uhåndgribeligt, som det er. Nogen Kinsey-rapport over en hel egns befolkning, by og land, vil næppe kunne udarbejdes, såsom folk af en eller anden grund trykker sig ved at rykke ud med sproget på netop dette område. De er for det meste bange for at blive til grin, som H. P. Hansen oplyser (p. 34). Så meget mere bør man være ham taknemlig, fordi det er lykkedes ham at indsamle en så stor mængde af dette usikre, men kulturhistorisk set så interessante stof.

Anders Bæksted.

Andreas Heusler: Deutsche Versgeschichte mit Einschluss des altenglischen und altnordischen Stabreimverses. I–III. 2., unveränderte Aufl. (Grundriss der germanischen Philologie . . . begründet von Hermann Paul, 8 / 1–3). Walter de Gruyter & Co, Berlin 1956. 94 DM ib.

Det må hilses med megen glæde, at Andreas Heuslers store Tyske Vershistorie nu foreligger i nytryk. Sammenlignet med de andre germanske vershistorier må den schweiziske forskers arbejde betegnes som et mesterværk og en milepæl inden for genren. I sin indledning bringer det en selvstændig, meget betydningsfuld metrisk teori og i sine historiske dele en næsten uudtømmelig lærdomsfylde, der også er af fremragende betydning for studiet af ældre og nyere nordisk verskunst. I modsætning til forgængernes ofte noget brede eller tunge fremstilling er alt her disponeret med jernhård disciplin og meddelt i den kendte Heusler'ske stil, blank og knap, glimtende af klarhed, inciterende som fyndsprog.

Teoretisk er Heuslers første fortjeneste kampen for at overvinde naturalismens formopløsning. »Gegenstand der Verslehre sind dichterische Kunstformen«, begynder han (I s. 4), ». . . der Formwille des Urhebers ist uns verbindlich.« Denne kamp slår gnister gennem hele værket (se f. eks. I s. 44 og endnu III s. 90): »Die Vorliebe für alles Entfesselte [ubunden form] ist Privatsache; de gustibus . . . Aber die Geschichte fälscht es, wenn man

diesen Durst einer kunstmüden Zeit beliebig zurückversetzt und z. B. Klopstock mit Kränzen schmückt, die er neidlos den Ururenkeln überliesse.«

Hans anden fortjeneste er betoningen af versenes tilblivelse og gengivelse som synteser mellem formmønstre og sprogstof (I s. 11 og 33): »Der metrische Rahmen bildet das Gleichbleibende, die sprachliche Füllung bringt die Buntheit hinzu.« Han deler her bestræbelse med sine store samtidige, Eduard Sievers og Franz Saran, men finder den første for fantastisk, den anden for prosaisk (I s. 50). En lille rest af naturalisme synes dog at være blevet siddende også i Heusler selv. At stilisere fra prosaen henimod de strenge gangarter, jambisk og trokæisk, er ham instinktivt imod: »Die Grenzen wollen wir uns da wirklich nicht durch Opitz und Gottsched diktieren lassen.« (I s. 69). I stedet for går han til den modsatte yderlighed. Det højst labile, han kalder »die Prosamöglichkeiten« (I s. 70) stiliserer han musikalsk med mange forskellige stavelselængder, snart vilkårligt, snart efter melodiforlæg, som han mener digterne har brugt (I s. 21 og 35). Man undgår ikke at skuffes efter det strålende oplæg. Som stilen er blank, er versbehandlingen hård; sproget i versene synes i nogen grad umyndiggjort.

Den kort fremstillede teori og den efterfølgende store vershistorie er ikke uden sammenhæng. Naturligvis bliver intet fordrejet; men tonen – den mærkeligt levende stemme bogen igennem – lader ingen tvivl tilbage om forfatterens følelser. Ikke mindst inciterende er kulden og skyggen for solen, hvor behandlingen når de glattere, »utyske« former, middelalderens og barokens høviske verskunst (II s. 159 ff., III s. 61 ff.). Her kæmper den temperamentsfulde forsker – med sig selv, ligesom i det lærerige afsnit om versteoriernes historie (III s. 71 ff.). Særlig interesse har disse steder for dansk metrik, idet de to sidste disputatser i faget skylder Heusler hver sit, den ene tankerne om den bevidste formvilje og syntese, den anden smagen for de hjemligt-germanske fri former.

Men kulden er det sjældne i værket, varme og medleven det gennemgående – smukkest næsten i efterskriftens suk (III s. 405): »Der metrischen Forschung fehlte es an werbender Kraft. Sie lag und liegt so oft in der Hand von Kunstfeinden.« Det er ord af en stridsmand, som ikke stred forgæves. Man tør sige, at han var med til at mane naturalismen i jorden.

Arthur Arnholtz.

Synonymordbogen. Danske synonymer i skrift og tale fra Holberg til i dag. Redigeret af Allan Karker. (Udg. under ledelse af Lis Jacobsen. Politikens håndbøger nr. 141 – Politikens blå ordbøger.) Politikens Forlag, Kbh. 1957. 514 s., 17,50 kr. indb.

Denne i flere henseender ejendommelige publikation kunne anmeldes på (i det mindste) tre forskellige måder:

A.

Man lukker øjnene i for at vi i 17–1800-tallet har haft gode forsøg indenfor dansk synonymik (Sporon, P. E. Müller, Israel Levin) og tager

som udgangspunkt for bedømmelsen de moderne begrebs- og synonymordbøger (ved Harry Andersen (på grundlag af Viggo Petersens efterladte arbejde) og ved Ulla Albeck). Disse fremlægger ordstoffet i grupper uden at gå ind på ordenes betydningsmæssige forhold til hinanden og uden at eksemplificere brugen. Synonymordbogen giver undertiden lidt vejledning til ordenes afgrænsning over for hinanden indenfor synonymgruppen og er smækfuld af citater. Ud fra dette alene konstaterer man et fremskridt (selv om det er ringe) og kan anbefale bogen på det bedste. Det var den gode anmelder.

B.

Så kommer den onde. Han skriver f. eks.:

Vi har efterhånden fået en anselig række ordbøger på dansk. En stor del af de ordbøger der for et halvt hundrede år siden stod på dansk filologis ønskeseddel, er nu, for rigssprogets vedkommende, til vor rådighed. Et gammelt ønske er en behandling af sprogets såkaldte énstydige, synonyme ord. Der blev derfor stor glæde i de interesserede kredse da det for nogle år siden rygtedes at et sådant værk nu var sat i arbejde ved Lis Jacobsens initiativ, og forventningerne blev meget store da det erfaredes at Politikens forlag, forlaget med de 140 store salgssuccesser, ikke selv kunne financiere foretagendet hvorfor der var søgt og opnået støtte fra Carlsbergfondet, Statens almindelige Videnskabsfond og Undervisningsministeriet. –

Hvad er en synonymordbog? En eller anden har sagt at det er en ordbog over ord der *ikke* er synonyme, hvad der minder om den klassiske etymologiforklaring af latin *lucus*, en lund, *a non lucendo*. Synonymbegrebet behandles i forordet til Synonymordbogen. Synonymer, som også kaldes egentlige synonymer i modsætning til blot betydningsbeslægtede ord (der vel så må være uegentlige synonymer, men altså dog synonymer), defineres her som to eller flere ord der har en nærmere defineret betydning fælles. Det er meget godt, men man mangler en angivelse af for hvem dette gælder. Jeg troede, før jeg fik ordbogen i hænde, at opgaven var begrænset til moderne rigssprog, men undertitlen lyder: »Danske synonymer i skrift og tale fra Holberg til i dag«. Et ord konfronteres altså ikke blot med sine nutidige konkurrenter, hvor redaktøren formentlig har en sikker viden eller fornemmelse at gå efter, men stilles også overfor konkurrenter der delvis er slået ud og hvis betydningsmæssige habitus vi ofte kun kender tilnærmelsesvis. Denne sammenblanding af det nutidige og det fortidige har ikke været til gavn for klarheden, og iøvrigt er det historiske synspunkt langtfra altid gennemført. Side 3 hedder det f. eks.: »Ordene *oprører* og *rebel* har hver kun én betydning, og om denne er de fælles; de kan da siges i ét og alt at være synonyme«. Min generation kender *rebeller* som politisk jargon om de radikale, en betydning *oprører* ikke har.

Og så skellet mellem synonymer og betydningsbeslægtede ord: man kunne på forhånd sige sig selv at det måtte være meget vanskeligt at drage, og et løseligt gennemsyn giver nærmest det indtryk at distinktionen er skabt ad hoc, nemlig for at begrunde at man har fremhævet visse ord som belægges med citater og undertiden med indskudte retledende bemærkninger (typo-

grafisk betegnet ved to pile), det er dem der kaldes synonymer, medens resten af stoffet blot remses op uden vejledning og citatbelægning, det er brokkassen betydningsbeslægtede ord. Nogle eksempler: *svullen, hævet, hoven, ophovnet, bullen, opbulnet* er synonymer, men *opsvulmet* kun betydningsbeslægtet; *sædvanlig, ordinær, ordentlig* er synonymer, *almindelig* angives som betydningsbeslægtet; *udfordre* og *udæske* er synonymer, *provokere* henvist til brokkassen; *undselig, bly* og *blysom* opstilles som synonymer, *blufærdig* er sat udenfor. Og så videre. Og ordpar som *syg: dårlig; død: livløs; eje: besidde* er behandlet som betydningsbeslægtede. Jeg tror der er grund til at sætte et stort spørgsmålstegn ved det side 3 hævdede: »Synonymordbogen skelner klart imellem blot betydningsbeslægtede ord ... og egentlige synonymer«.

Materialet i synonymartiklerne er, som nævnt, ikke blot taget fra almindeligt moderne rigssprog, men også fra dialekter *(trængsel: trynge)* og ældre sprog *(true: høde)* og fra forskellige stillag *(vaske: tvætte);* slangordbogen har givet meget stof, d. v. s. at materialet i ikke ringe grad består af sammenbragte børn.

De oplysende bemærkninger har dels henblik på indholdet (betydning) dels på brugssfæren (dagl., gldgs., sjæld. osv.), og ofte er de to arter sammenblandet indenfor samme artikel, fx. »*ophøre (især skriftsprog)*« – »*høre op (især skriftsprog)*« (dette må være en lapsus) – »*holde op (dagl.)*« – »*holde inde (oftest m. h. t. tale, ellers mindre alm.)*« osv.

Princippet burde være: altid en betydningsmæssig afgrænsning, plus (eventuelt) en oplysning om det stilistiske. Således går da også de udenlandske synonymordbøger frem og er derfor af største betydning for den der studerer vedkommende sprog. »Synonymordbogen« kan kun bruges af dem der i forvejen kender ordenes betydning, og hvad skal de så med den?

Og så citaterne! Her har vi det store shownummer. Vi venter at finde citater der viser forskellen mellem de behandlede ord, fx. eksempler med to eller flere af synonymerne stillet over for hinanden i samme sammenhæng, eventuelt brugt i samme citat, men den slags findes ikke. I stedet finder vi en almindelig antologi af citater, for størstedelens vedkommende pillet ud af den store danske ordbog. En indsamling af citater der viser synonym-finesserne synes ikke at have fundet sted. Man kan så nyde citaterne som litteraturopfriskning, hvis man kan forsone sig med at se Holberg, Oehlenschläger osv. med moderne ortografi. Værre er at også sprogformen undertiden er moderniseret. Holbergcitatet fra Barselstuen II 8: »det gjøres ikke fornøden at bemøye hende med at repetere saadan lang Historie« har i Synonymordbogen (34[9]) fået følgende form: »Det gøres ikke fornøden at [besvære] hende med at repetere sådan [en] lang historie«.

Typografisk er der dét at sige at siden er for smal til at være tospaltet, ikke få steder er sidste bogstav forsvundet ud i det store intet (fx. 11[14], 13[44], 34[52]).

Til gengæld er der kun få trykfejl: Side 315 har opslagsordet fået den sjove form *ækse* (for *æske).*

Man kan ikke kritisere de fonds der har givet penge til foretagendet – de

har, ligesom vi andre, regnet med at der kom noget helt andet ud af det end der gjorde; det er blot kedeligt hvis planen om en virkelig synonymordbog nu rykker langt ud i fremtiden fordi fondene nu *har* givet penge til formålet. Og der er ingen grund til at skyde på den unge og sikkert dygtige pianist, Allan Karker, han har sikkert gjort sit bedste; han er bare sat til at spille et instrument han endnu ikke mestrer; og Lis Jacobsen – ja hun har vel troet at en synonymordbog kunne laves på grundlag af den store danske ordbog ligeså let som en almindelig ordbog. Det hele opløser sig altså i én stor misforståelse.

Man lukker bogen i og blikket falder på omslaget: »gavnlig – udbytterig – nyttig – fordelagtig«, »fuldendt – perfekt – forbilledlig – tiptop«. Og man hører Shakespeares gravrøst: Words! Words! Words!

– Det var den onde anmelder.

C.

Så er der tilsidst ham der ikke ønsker at tage stilling til værket, men i stedet giver sig til at fundere lidt over synonymer og synonymordbøger.

Man kan vistnok roligt postulere at hvis vi ser bort fra betegnelser der nærmer sig betydning af proprier (egennavne) (fx. *løvetand, mælkebøtte* om samme plante, *rødhals, rødkælk* om samme fugl, *hundestjernen, Sirius* om samme stjerne, *brint, vandstof, hydrogen* om samme grundstof, *subjekt* og *grundled; polio* og *børnelammelse)* og nogle af de tilfælde hvor vi ved siden af andre danske ord har tilsvarende fremmedord *(fodpleje, pedicure; gange, multiplicere;* osv.) – er der ingen ord der i alle henseender – m. h. t. betydning og syntaktisk brug, men ikke m. h. t. stilistisk valør – er helt ligestillede.

Det der har sproglig og praktisk interesse, er ikke ordenes ligheder men deres forskelle i semantisk henseende. Ethvert ord står som del af sprogets ordsystem – som dækker alt hvad vi sanser og tænker, vor ydre og indre verden – i modsætning til alle andre ord i systemet ved sit indhold og (bortset fra en lille gruppe ord, homonymerne) sin form, men stærkest er dette modsætningsforhold til ganske bestemte ord, dels til et ord der betegner det kontrære forhold *(hvid – sort; god – ond* osv.), dels til ét eller flere som sammen med det første danner et lille afgrænset ordsystem inden for det store system til dækning af et bestemt område inden for begrebssystemet.

Et ords semantiske særpræg får man altså frem når man sammenholder det både med dets modsætning (antonym) og med dets fæller indenfor det lille ordsystem. Men hertil kommer, når vi går ud fra det sproglige plan, endnu en ting: de ord der således stilles overfor hinanden må være af en sådan art at de alle kan stå på samme plads i talens kæde, for først ved en udveksling af det ene med et andet under sprogligt identiske forhold, i samme sproglige sammenhæng, er vi i stand til at sammenligne deres betydningsindhold og helt fatte forskellen (en slags kommutationsprøve).

Lad os tage et par eksempler.

At en følelse af glæde, morskab giver sig synligt og/eller lydligt udtryk

dækkes sprogligt af et system af verber. Det er først og fremmest trilogien *smile – le – grine*. Når man *smiler* har man sin følelse helt under kontrol eller den er ikke særlig kraftig. Den giver sig kun et synligt, ikke et lydligt udtryk. Man *smiler* fx. når man tænker på noget glædeligt eller morsomt og når man føler velvære, man *smiler til* en person for at udtrykke venlighed, elskværdighed, man *smiler ad* noget som udtryk for overbærenhed, ironi, fin spot og lign. For modsætningen fattes sproget et enkelt ord, hvad der meget ofte er tilfældet hvor modsætningen betegner det almindelige, det som der ikke er noget bemærkelsesværdigt ved, men vi kan vistnok altid finde eller danne et udtryk af flere ord til at dække modsætningen, her: *være alvorlig* el. lign.

At *le* er udtryk for den normale naturlige reaktion hvorved man med lidt åben mund og hørligt giver sig sin følelse i vold. Man *kommer til at le* når man ser eller hører, læser noget rigtig morsomt; er man i særlig oplivet stemning kan man *le af* næsten ingen ting, og der kan være nogen spot eller foragt blandet i det, når man fx. *ler ad* en der opfører sig på en måde der både er komisk og tåbelig. Modsætningen er *græde*. Lader man sin følelse få et ganske tøjlesløst forløb, spærrer munden højt op eller trækker den bredt ud og eventuelt giver meget stærke lyde fra sig, så *griner* man. At *grine* betragtes under mange omstændigheder som upassende eller udannet, og den der griner bliver ofte selv komisk at se på, til de store ansigtsforvrængninger kan komme holden sig på maven, slåen sig på lårene osv. *Griner* man *ad* en er det en stærk hån. Nogen direkte modsætning i det bedrøveliges plan findes ikke.

De øvrige ord indenfor dette område grupperer sig i undergrupper under et enkelt af hovedordene til specialisering af dette (dette sker især ved hjælp af sammensætninger), fx. *le – småle – klukle – skoggerle;* eller danner modsætningsgrupper på en anden led med et eller flere af hovedordene, fx. *fnise* for den handling at man søger at undertrykke det lydlige (som er forbundet med *le* (og *grine*)) så der kun slipper nogle spæde lyde ud, ofte gennem næsen. Den yngre generation bruger nu ofte *grine* for *fnise*.

Vi kan tage et andet eksempel og gå ud fra os selv: *mennesket*. Dette ord danner på den ene side modsætning til *dyr*, på den anden til *nisser, trolde, ånder, guder* osv. Til at sammenfatte *mennesker* og *dyr* har vi ordet *skabning* og til at betegne enheder af *dyr, mennesker* og *nisser* osv. har vi ordet *væsen*. Disse tre gruppeord betegner altså større og større udsnit af den verden der beskrives, men hvert især står som overhoved for grupper af mere specielle betegnelser (finere udsnit). Lad os vende tilbage til *mennesket*. Der er mange slags mennesker: en gruppe rummer betegnelser efter hudfarve, racer, en anden efter nationalitet, en tredje efter levevej, en fjerde efter fysiske egenskaber, en femte efter åndelige osv. Vi har en gruppe der betegner køn og alder samtidig: *mand – kvinde: dreng – pige (mand* angiver køn ved modsætningen til *kvinde*, men alder ved modsætningen til *dreng* osv.). Vi har en gruppe der betegner alder alene: *voksen : barn*. Og vi har en gruppe *mand – herre, kvinde – dame* der rummer modsætning mellem en almindelig, ikke-specifikt markeret voksen

person og en anden der er (eller især betragtes som, behandles som) finere, af stand, påklædning osv. I mandtalslisterne hedder rubrikkerne *mand – kvinde,* på hotellisterne og mange andre hedder de *herre – dame.* Af høflighedshensyn kaldes nu alle voksne *herrer* og *damer,* især af forretningsfolk, en udvikling der har taget fart i nyere tid. Tidligere hed de små apartements på jernbanestationer: *(For) Mænd – (For) Kvinder.* Fra overgangstiden huskes en vittighedstegning af en trængende bondekone der mente på en banegård at have fundet det sted hun søgte, da hun ser skiltet og udbryder: »Aa nej dog, det er jo for damer!«

Det tydelige modsætningsforhold mellem *mand* og *herre* fremgår af følgende lille historie: en gartner kom en morgen i sit arbejdstøj og pigen kom og meldte at der var en *mand* der ville tale med *herren.* Om aftenen kom han for at få sin betaling og da havde han været hjemme og skifte tøj, og nu hed det at der var en *herre* der spurgte efter *herren.*

Vi har et modsætningspar i *menneske : person. Person* er et menneske betragtet som en størrelse, et individ som man forholder sig koldt, objektivt overfor: *husstanden består af fem personer; et spisestel til 12 personer; en to personers bil* osv.; *en vis person; en person hvis navn jeg ikke skal nævne; en skummel person;* men: *et ædelt, sødt, elskværdigt, klogt menneske* (aldrig: person).

Vi må standse. Blot tilslut dette: vi kan altid finde modsætninger til ordene, men det er ikke altid vi finder de modsætninger som vi havde ventet og måske savner. Således danner fx. *sulten : mæt* et system hvortil svarer *tørstig : ÷. Tørstig* har altså en modsætning til *sulten* f. eks., men mangler et modsætningsforhold svarende til det mellem *sulten* og *mæt.*

På lignende måde har ord som *jomfru, mø* sine modsætninger indenfor en gruppe kvindebetegnelser, men mangler et modsætningsforhold til et ord for en mand der er seksuelt uberørt, fordi et sådant ord mangler. Også et direkte mandligt sidestykke til ordet *kælling* savnes. Disse mangler vil af nogle blive brugt til støtte for den påstand at sproget er skabt af eller præget af mændene.

Recensenten slutter med at sige at det vi trænger til, ikke er en ordbog over synonymer (ordbogsformen egner sig nemlig ikke til formålet) men en semantisk beskrivelse af ordene, eller de vigtigste af dem, i deres indbyrdes modsætningsforhold.

Aage Hansen.

Erich Kunze: Jacob Grimm und Finnland. (FF Communications 165). Helsinki 1957. 116 s., 250 mk.

Forfatteren, der er tysk lektor ved universitetet i Helsinki, udvider med dette skrift sine forudgående specialundersøgelser om finsk-tyske litterære relationer. Med fremdragelse af breve og personlige forbindelser gøres der udførlig rede for emnet. Litterære hovedpunkter er Rasks *Undersøgelse . . .* 1818, der gav Grimm en første impuls til interesse for finsk sprog; dernæst H. R. v. Schröter, *Finnische Runen* 1819, der først åbnede hans øje for

finsk mytologi og folkedigtning; endelig og vigtigst bekendtskabet med det finske nationalepos *Kalevala*. Lönnrots finske originaludgave fra 1835 kunde han kun stave sig igennem; det var Carléns svenske oversættelse fra 1841, der blev anledningen til hans berømte forelæsning i Berliner Akademiet 1845, der med et slag rykkede digtningen ind i centrum for større europæisk opmærksomhed, og som desuden fik betydning for udvikling af finsk selvstændighedsfølelse.

Afhandlingen er noget tungt skrevet, men bringer nyt stof til karakteristikken af Jacob Grimm; den er i det hele kritisk holdt.

Fortalen stiller et arbejde i udsigt, der skal belyse finsk folkedigtnings betydning for tysk romantik på bredere baggrund. Det vilde blive et værdifuldt supplement til allerede foreliggende arbejder om Tyskland og det øvrige Norden. En oversigt har Kunze allerede givet i sit bidrag til Wolfg. Stammler's håndbog Deutsche Philologie im Aufriss III 1957: *Wirkungsgeschichte der finnischen Dichtung im deutschen Sprachbereich.*

Carl Roos.

Emil Aarestrups Breve til Christian Petersen ved Morten Borup. Gyldendal, København. 1957. 240 s., ill. 29,75 kr.

Mellem klassiske Filologer. Af Niels Bygom Krarups Brevvekslinger. Udgivet med en biografisk Ramme og Kommentar ved Morten Borup. Rosenkilde og Bagger, København 1957. 240 s., ill. 18,75 kr.

Lektor Morten Borup, der efterhånden har habiliteret sig som det forrige århundredes særlige litterære gehejmesekretær, har i disse to nye brevudgaver nedlagt et omsorgsfuldt og pertentligt arbejde. Af betydeligst værdi er Aarestrups korrespondance med ungdomsvennen urtekræmmer Chr. Petersen; den har været kendt og udnyttet af Aarestrup-forskerne, men kun stykvis trykt. Den strækker sig over 20 år (ikke 30, som det siges i indledningen), fra 1832 indtil Petersens død 1852, dækker altså Aarestrups manddomsperiode. Den større brevrække til ægtefællen, som Hans Brix publicerede i 2. bind af sin Aarestrup-biografi fra 1952 – desværre praktisk talt ukommenteret – ligger forud for eller i slutningen af dette tidsrum; de to brevsamlinger supplerer således til en vis grad hinanden. Hertil kommer, at billedet af den følelsesfulde ægtemand og hustrulyriker her suppleres med en anden Aarestrup: vennen der skriver sin ven til i en egen kammeratlig jargon, legende med ord og rim og uden at gå af vejen for det drastiske. Det er en galgenhumorist og ironiker vi nu møder, bevidst antisentimental (sml. advarslen mod H. C. Andersens »sentimentale Puddersukker« s. 45, endvidere s. 50, 97, 128, 135); og at Chr. Petersens breve, som beklageligvis er gået tabt, har været i samme stil, får vi flere steder den kræsne stilbedømmer Aarestrups ord for. Dette er tydeligt nok mere end et spil med sproget; det er et sjæleligt forsvarsmiddel, et forsøg på at løfte sig over de dagliglivets fortrædeligheder, som begge parter fik rigeligt at kende, og hvorom størsteparten af brevene drejer sig. Holdningen

med den drilske, småraillerende tone sætter udgiveren i sin indledning i forbindelse med vor nationale uvilje mod at give sig hen i følelser; men den er jo tillige mode- og klikebestemt. Og overfor sin gamle københavnerven iører Aarestrup sig særlig gerne denne form som en filosofisk slåbrok.

Et andet bidrag til belysning af national mentalitet giver Aarestrups skildring af slaget ved Fredericia 1849:

> Det er næsten latterligt, hvorledes Folk allevegne fra tager derhen, for at see Krigen i Øinene. Den seer forskrækkelig godmodig ud. Skjøndt det halve Brystværn var skudt ned Dagen iforveien, drager dog Svendborgere, Odensianere, Herrer og Damer, med Madkurve fyldte med Reier og Makreel, tappert ned paa Batteriet, leire sig i et stort Sandhul, som en Bombe om Morgenen har hugget i Grønsværet, høre Fuglene synge og Granaterne pibe, see Artilleristerne ryge Tobak og kløe sig bag Øret, med høist gemytlig Uforsagthed, farer afsted som Satan var efter dem, naar en Kanonkugle suser over deres resp: Hoveder og ind i Sandskrinten bag dem, og fortælle hjemkomne, hvorledes de har været i Kampens Hede og Fare, ligesom Drengen, der saae et par Buxer falde ned fra 3e Etage, raabte: Jesus! havde jeg havt de Buxer paa, var jeg da skeet en Ulykke!

Man sammenligne de folkelige reaktioner under besættelse og generalstrejke henved et århundrede senere, eller under Københavns belejring 200 år før, da Frederik III måtte forbyde uforsigtigheder ved udkig fra tårne og lofter.

At Emil Aarestrup er en brevskrivningens mester, selv når det blot gælder at meddele lægeråd eller rekvirere urtekram, sandes ved sammenligning med de brave filologer, hvis brevvekslinger udgør den anden nyudgivne samling. Her kommer alene Poul Martin Møllers uimodståelige ungdomsbreve op derimod; de er stilet til Niels Bygom Krarup, den antagne model for novellens »jyske Bertel«. Da Poul Martin Møller vendte tilbage fra Kinarejsen, var Krarup på studierejse i Tyskland, og herfra stammer en hovedpart af brevene, især sendt til Krarups elev og protegé F. C. Olsen, Møllers senere levnedsskildrer. Både Krarup og Olsen studerede klassisk filologi, og deres korrespondance bliver hovedsagelig af faghistorisk og kulturhistorisk interesse. Rejsen strakte sig over årene 1821–24, og ruten var den klassiske dannelsesrejses, Tyskland – Italien – Schweiz – Frankrig. Krarup opsøger efter tidens skik åndslivets store navne, ikke blot filologer som Otfried Müller og F. A. Wolf, men også Tieck, Jean Paul, Schleiermacher og Schelling i Tyskland, Thorvaldsen i Rom og P. A. Heiberg i Paris. Alt relateres sindigt og omhyggeligt; tillige får man et indtryk af den detektiviske spænding, der kunne være over klassikerstudiet endnu dengang, da de gamle codices kun var ufuldstændigt udgivne, så at det gjaldt om at opspore dem rundt omkring i bibliotekerne for at kunne sammenligne tekststeder og læsemåder. Krarup søger at drage Olsen ind i et Plautusstudium og giver detaljerede anvisninger på, hvordan et sådant skulle lægges an.

Begge gik imidlertid den praktiske undervisnings vej og endte som meriterede latinskolefolk, og brevudgaven afrundes med et udblik over deres senere vitæ. Poul Møller knyttedes som bekendt til Krarups Borgerdydskole på Christianshavn, og nogle breve herfra og fra hans Norgestid meddeles i bogens slutning. Gerne havde man set de øvrige bevarede breve fra hans Norgesophold føjet til, så at også billedet af brevskriveren Poul Møller var blevet fyldigere; engang burde overhovedet Poul Møllers spredte breve samles under eet – en værdig ny opgave for den rutinerede udgiver Morten Borup.

Mogens Brøndsted.

Kjeld Galster: Da H. C. Andersen tog Jylland i besiddelse. Kolding 1957. Konrad Jørgensens Bogtrykkeri. 100 s. 9,75 kr.

Fhv. rektor Kjeld Galster har til sit øvrige forfatterskab om dansk guldalderlitteratur føjet denne lille bog, der mest omfatter dagbøger og breve fra Jylland af den på Fyn fødte og i hovedstaden boende kosmopolitiske forfatter til Jylland mellem tvende Have. Ideen er, om ikke ligefrem presserende, så dog ingenlunde dårlig, og den lidt løse måde, hvorpå texter og rammebemærkninger skyder sig ind mellem hinanden, gør bogen let læst. Når vi her opholder os ved den, er det dog især, fordi specialårsskriftet Anderseniana ikke bringer anmeldelser, og fordi dagspressen ikke kan gå ind på det, som dog *må* siges i anledning af denne og andre publikationer indenfor og såmænd også udenfor Andersenstudiet: nemlig at det ikke bør tolereres, at litteraturdyrkere med et anset navn tilsidesætter de allersimpleste regler for textoptryk og udgivervirksomhed. Dr. Galster har valgt at gengive A.s optegnelser med moderne retskrivning, men har hermed kombineret troskab overfor *nogle af* de forældede stavemåder. Dette kunne endnu forsvares, selvom det giver et besynderligt skriftbillede. Men det gale er, at det her i bogen er aldeles tilfældigt, hvilke gamle former der respekteres og hvilke der moderniseres (fx. *Corsør*, hvor A. har *Corsøer*). Endvidere forekommer forkortelser af texten. Nogle omfatter hele perioder og skyldes ønske om at udelade mindre væsentlige udtalelser. Dette kan gå, men ikke, når man undlader at sætte prikker, hvad der ofte er tilfældet her. Andre forkortelser rammer kun et par ord (med eller uden erstatning i prikker), og dette kan ikke motiveres med andet end manglende evne til at læse originalen eller korrekturen. Endelig får man hist og her et indtryk af filologisk nøjagtighed, når et bogstav tilføjes i () – man plejer ellers at bruge [] – men hvad hjælper det, hvis originalens form er den utvivlsomt rette. (A. skriver i anledning af en stank udefra: *Luften er som bedærvet ind i Stuerne;* denne typiske syntax rettes til *ind(e) i stuerne.)*

Jeg har sammenlignet nogle stykker af bogen med A.s originale dagbog og vover på grundlag heraf at sige, at man aldrig vil turde citere så meget som een linie af denne publikation, hvis man da vil gøre sig håb om at gengive, hvad A. har skrevet. Hans skrift kan være slem, og jeg har søgt

en mere kyndig kollegas råd på et par steder. Det er heller ikke et par isolerede brølere, jeg vil hænge mig i; det er derimod en udgivelsesmåde, som man godt kunne have lyst til at parodiere ved i lignende stil at mishandle et eller andet kendt vers, men som dog hellere må oplyses direkte ved at citere fra udgaven og fra originalen i den Collinske Samling.

21. juli. I morges klokken 4 vågnede jeg, havde en qvalm hoste der varede over en time. Forlod Nørre Vosborg henimod 10, hele familien på lille Mahilde nær fulgte, vi kørte til *Fjaltring* præstegård, hvor præsten Harboe boer; jeg fik logi over et loft, der stinkede af tørrede fisk, men værelset var varmt og næt som en blomst. Vi kørte ¾ mil ud til Bovbjerg, hvor en obelisk for Frederik d. 6te står, men kobberindskriften er pillet ud jeg skrev mit navn der. Bovbjerg strækker sig en halv mil, vandet har ædt ind, som man med store stærke tænder kan bide ind i et smørrebrød. Grus, ler og mergel er bestanddelene, der danner formationer som Møens sommerspir; jordskorpen var flere steder revnet ..... alt truede med at falde.

Torsdag 21 Imorges Klokken 4 vaagnede jeg havde en qvalm Hoste der varede over en Time. Forlod Nørre Wosborg Klokken henimod 10, hele Familien paa lille Mathilde nær fulgte vi kjørte til Fjaltring Præstegaard hvor Præsten Harboe boer; jeg fik Logie over et Loft der stinkede af tørrede Fisk, men Værelset var reent og næt, som en Blomst. Vi kjørte nu ¾ Miil ud til Bovbjerg hvor en Obelisk for Frederik den 6 staaer med [ɔ: men] Kobberindskriften er pillet ud, jeg skrev mit Navn der. Bovbjerg strækker sig vist en halv Miil, Vandet har ædt ind, som man med store stærke Tænder kan bide ind i et Smørrebrød. Gruus, Leer og Mergel er Bestanddelene; der dannedes Formationer som Møens Sommerspiir; Jordskorpen var flere Steder revnet, noget sjunket, Alt truede med at falde og vil falde.

Konsekvensen af denne triste konfrontation må blive, at H. C. Andersens meget efterspurgte og efterhånden slidte dagbøger, der fornylig er blevet fysisk beskyttet ved gennemfotografering, nu også gøres filologisk og indholdsmæssigt tilgængelige ved en afskrift, udført og overvåget af de bedste skriftlæsere. Også disse vil komme i delvis uløselige tvivl, men et sådant arbejde vil dog kunne tjene som basis for den komplette, alt fuskeri overflødiggørende udgave, der står først på Andersenianernes ønskeseddel.

Erik Dal.